

Bạn muốn trở thành một tác giả Phật giáo? (P.4): Dữ liệu siêu văn bản

ISSN: 2734-9195 09:25 10/10/2025

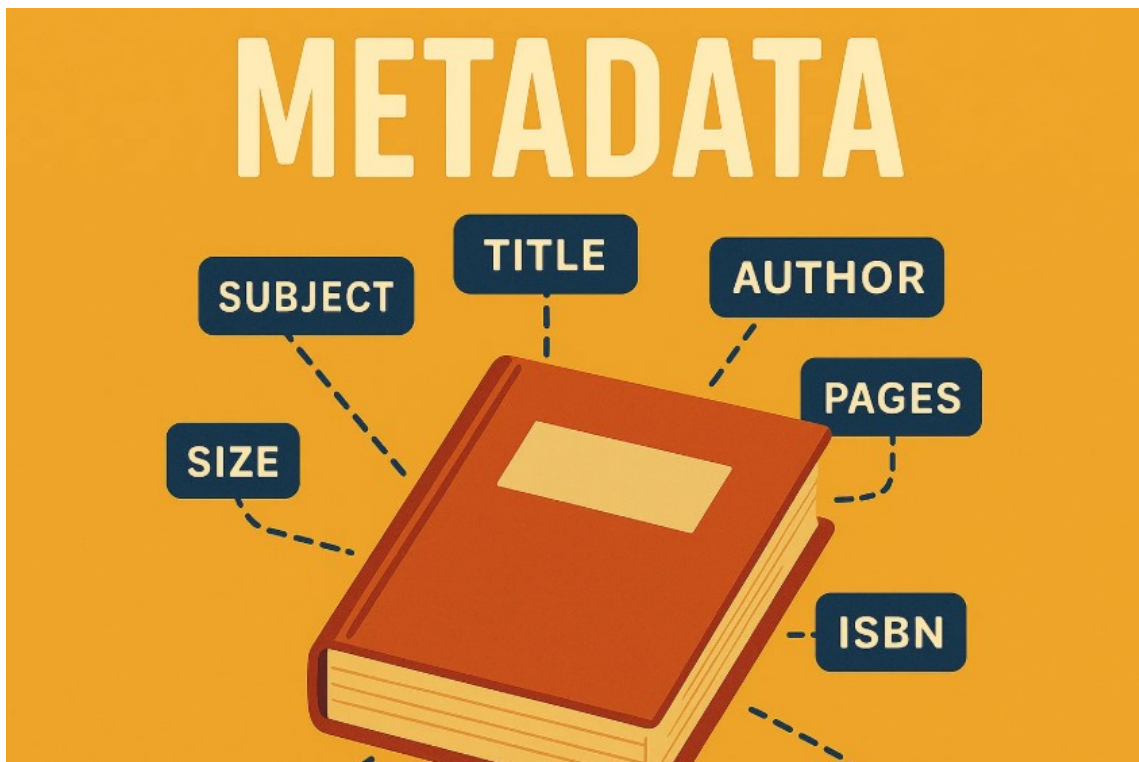
Phần lớn các tác giả Phật giáo không viết để làm giàu. Họ viết để chia sẻ tuệ giác đã thấm trong thực hành, với tâm nguyện góp phần làm cho thế giới này tốt đẹp hơn.

Trong phần này của loạt bài “Bạn muốn trở thành một tác giả Phật giáo?”, chúng ta cùng tìm hiểu vai trò then chốt của Metadata, tức dữ liệu mô tả về sách và tài liệu số: đó là gì, vì sao quan trọng và đang thay đổi ra sao trong kỷ nguyên số?

Tác giả cũng gửi lời tri ân đến bà Christine Oliver, nguyên Trưởng bộ phận Mô tả tài nguyên và Dịch vụ Metadata tại Thư viện Đại học Ottawa (Canada), vì những chia sẻ quý báu khi bài viết này được biên soạn.

Metadata là gì và vì sao quan trọng?

Trong biển thông tin khổng lồ của ngành xuất bản, với vô số nhà phát hành, định dạng và phiên bản khác nhau, Metadata yếu kém chính là rào cản lớn nhất khiến sách khó được tìm thấy. Nhất là với sách Phật giáo, nếu không có hệ thống mô tả chuẩn mực, việc tìm lại một tựa sách cũ chẳng khác gì “mò kim đáy bể”.

Hình ảnh được tạo bằng AI

Nói ngắn gọn, Metadata là toàn bộ thông tin về một cuốn sách, chứ không phải nội dung bên trong nó. Metadata bao gồm: Tên sách, phụ đề, tác giả, biên tập viên, họa sĩ minh họa, số trang, ISBN, nhà xuất bản, năm ấn hành, kích thước, loại bìa, trọng lượng, mô tả nội dung, tiểu sử tác giả, trích dẫn đánh giá, mục lục, giá bán, thể loại, đặc biệt là mã chủ đề (subject category), yếu tố quyết định để sách có thể được nhận diện và tiếp cận đúng đối tượng độc giả.

Khủng hoảng mã chủ đề Phật giáo trong hệ thống xuất bản

Trong ngành xuất bản quốc tế, BISAC (Book Industry Standards and Communications) do Book Industry Study Group - BISG thành lập năm 1975 là tiêu chuẩn phân loại chủ đề chính thức từ năm 1995 đến nay. Tuy nhiên, hệ thống này thể hiện rõ sự mất cân đối lớn giữa các tôn giáo: có hơn 150 mã BISAC dành cho Cơ Đốc giáo, nhưng chỉ có 7 mã cho Phật giáo, gồm: Tổng quan, Lịch sử, Nghi lễ và Thực hành, Kinh điển, Theravāda, Tây Tạng, và Thiền tông (Zen - đôi khi còn bị xếp lẫn trong triết học).

Điều đáng nói là không có mã nào phân biệt rõ giữa:

- + Sách thuộc về Phật giáo,
- + Sách viết về Phật giáo,

+ Hay sách chịu ảnh hưởng của tư tưởng Phật giáo.

Không có các phân loại như đại thừa, đạo đức học, Phật giáo nhập thế, đối thoại liên tôn, truyền thống quốc gia, hay các dòng truyền thừa cụ thể.

BISG thực ra mở cửa cho việc bổ sung mã chủ đề mới, nhưng cho đến nay, chưa từng có một nhóm làm việc nào của giới học giả hay nhà xuất bản Phật giáo cùng đứng ra kiến nghị. Có lẽ sau bài viết này, một sáng kiến như vậy cần được khởi động và chính tác giả cũng sẵn sàng tham gia.

Tại châu Âu, tổ chức EDItEUR giữ vai trò tương tự với hệ thống phân loại Thema, và Phật giáo cũng chỉ được dành vài mã nhỏ lẻ. Cơ sở dữ liệu ONIX, vốn theo dõi chuỗi cung ứng sách từ nhà in đến nhà phát hành, cũng không khá hơn.

Đáng chú ý, từ tháng 06/2025, châu Âu đã bắt đầu thực thi Đạo luật Tiếp cận Kỹ thuật số (European Accessibility Act), buộc các sách điện tử phải có metadata mô tả khả năng tiếp cận như: hỗ trợ đọc giọng nói, có bản chữ nổi (braille) hoặc bản in lớn,... Điều này kéo theo việc cập nhật hàng loạt trường dữ liệu mới cho định dạng EPUB, các nền tảng đọc, và quy trình xuất bản. Tuy nhiên, việc triển khai đầy đủ sẽ mất nhiều năm và chưa có chính sách miễn trừ cụ thể cho các nhà xuất bản nhỏ, trong khi Hoa Kỳ dự kiến có đạo luật tương đương (Title II) vào năm 2026.

Hệ thống Metadata do đó vẫn là một thách thức lớn, đặc biệt với các ấn phẩm Phật giáo có quy mô xuất bản hạn chế.

Metadata, tài liệu số và tương lai truyền thông Phật giáo

Trong môi trường học thuật, các thủ thư đã phát triển Định danh đối tượng số – DOI (Digital Object Identifier), giúp định danh vĩnh viễn cho các bài báo, tệp PDF hay dữ liệu nghiên cứu, tương tự như ISBN cho sách in. Việc cấp DOI có thể thực hiện thông qua trang doi.org.

Năm 2005, một liên minh các thư viện đại học đã thành lập HathiTrust, với sứ mệnh “phục vụ nghiên cứu và lợi ích chung thông qua việc thu thập, lưu trữ, chia sẻ tri thức nhân loại”. Tuy nhiên, khác với “hầm hạt giống toàn cầu” Svalbard, các kho lưu trữ số như vậy đối mặt nhiều rủi ro: lỗi định dạng, thiết bị đọc lỗi thời, dữ liệu mờ hoặc thiếu trang, thậm chí gián đoạn truy cập như trường hợp của Wayback Machine (Internet Archive). Ngoài ra, HathiTrust tập trung vào xuất bản học thuật, không bao quát mảng sách phổ thông Phật học.

Song song đó, thế giới truyền thông Phật giáo đã mở rộng vượt khỏi không gian in ấn. YouTube ra mắt cách đây 20 năm cùng các nền tảng như Vimeo, TikTok, hay các dịch vụ phát trực tuyến đã trở thành môi trường chia sẻ pháp thoại, khóa tu, và video giảng giải Phật pháp tới khán giả toàn cầu. Dẫu vậy, khả năng “được tìm thấy” (discoverability) vẫn phụ thuộc vào thuật toán mờ đục và xu hướng lan truyền, thay vì hệ thống Metadata bền vững.

Tương tự, các khóa học và sự kiện trực tuyến dù mở miễn phí hay thu phí cũng tạo nên một không gian Phật học ảo mới. Nhưng khác với sách và tài liệu văn bản vốn nhẹ và dễ lưu trữ, video và âm thanh lại đòi hỏi hạ tầng kỹ thuật lớn, khiến nhiều nhà xuất bản Phật giáo không đủ điều kiện bảo tồn lâu dài. Câu hỏi đặt ra là: làm thế nào để những bài giảng và hướng dẫn tu tập hôm nay vẫn còn được truyền lại cho mai sau?

Kết nối, chân thực và hạt giống cho tương lai

Phần lớn các tác giả Phật giáo không viết để làm giàu. Họ viết để chia sẻ tuệ giác đã thấm trong thực hành, với tâm nguyện góp phần làm cho thế giới này tốt đẹp hơn.

Vượt ra ngoài khía cạnh thương mại, khi hiểu rõ giới hạn của ngành xuất bản và hướng đến một cộng đồng độc giả nhỏ nhưng bền tâm, điều quan trọng nhất là: làm thế nào để gieo hạt trí tuệ ấy đến đúng người cần đón nhận.

Trong phần tiếp theo, cũng là phần kế cuối của loạt bài, tác giả sẽ bàn sâu hơn về tính chân thực, mối tương duyên giữa người dạy và người viết, và sự gặp gỡ giữa Phật pháp và phát triển cộng đồng.

Các bạn cùng đón đọc nhé, bởi những trang tới sẽ còn nhiều điều đáng chiêm nghiệm.

Còn nữa

Tác giả: **John Harvey Negru**/Chuyển ngữ và biên tập: **Thường Nguyên**

Nguồn: buddhistdoor.net